

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА "БОЛОТО"
В ЗАХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ**

Потапчук Ірина Михайлівна

асп.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

У статті розглядаються семантичні ряди номенів на позначення поняття "болото", задекларовані у мовленні мешканців 8 районів Хмельницької області та 1 району Тернопільської області, що представляють західноподільський говірковий ареал. Визначено особливості вживання та утворення найменувань, виділено найпоширеніші способи номінації, відстежено етимологію народних болотознавчих термінів.

Ключові слова: сема, семантичний ряд, номен, географічний термін, лексема, коливання семантики, твірна основа, твірний формант, західноподільські говірки.

Географічна апелятивна лексика нерідко була об'єктом дослідження науковців як у слов'янському [Григорян 1975; Малько 1974; Мурзаєв 1984; Ніцше 1954; Шутц 1967; Яшкін 1971], так і в українському мовознавстві [Грабець 1950; Гриценко 1984; Громко 2000; Данилюк 2000; Дзєндзелівський 1972; Марусенко 1968; Рудницький 1962; Сіденко 2003; Черепанова 1983; Чучка 1981]. Слов'янська географічна термінологія найповніше досліджена в однойменній монографії "Слов'янська географічна термінологія: Семасіологічні етуди" [Толстой 1969]. Народну географічну термінологію фіксують і регіональні словники [Аркушин 2000, Громко, Лучик, Поляруш 1999; Данилюк 1997; Онишкевич 1984; Черепанова 1984; Шило 2008; Шульгач 1998]. Кілька досліджень спеціально присвячені висвітленню тельмографічної лексики [Куркіна 1969; Мокієнко 1970]. Однак зафіксована апелятивна лексика поки що не охоплює всього загальноукраїнського простору.

У зв'язку з цим особливо актуальними є регіональні дослідження географічної номенклатури загалом та болотознавчої зокрема. Звідси випливає мета нашої статті: зафіксувати географічні апелятиви з семантикою "болото" західноподільського діалектного континууму в семасіологічному аспекті. Для реалізації мети передбачаємо розв'язання таких завдань: проаналізувати семний склад номенів лексико-семантичної групи "болото", простежити фонетичні й акцентуаційні особливості лексем, з'ясувати їхню етимологію та локалізацію, виділити можливі семантичні зрушення.

У географічній науці *болотом* прийнято вважати "ділянку земної поверхні з надмірним зволоженням, на якій зростає специфічна вологолюбна рослинність, розвивається болотний тип ґрунтоутворення і, як правило, накопичується торф. Виникають болота внаслідок заболоченості водойм". За геоморфологічними умовами розрізняють заплавні болота, долинні болота, плавневі болота, притерасні болота, схиліві болота і староруслові [ГЕУ I, 115].

Зважаючи на природні умови південно-західних районів Хмельницької обл. та східного району Тернопільської обл., тут переважають заплавні, долинні та рідше – притерасні й староруслові болота.

У західноподільському діалектному мовленні ЛСГ "болото" відтворюється специфічно. Диференційними ознаками є міра заболоченості, розмір болота, глибина, фізичні якості та місце розташування. Відповідно до цих ознак групуються ряди сем.

Номени на позначення поняття '**болото (в загальному значенні)**' у досліджуваному ареалі репрезентовані такими лексемами: *багно* (Чрч), *багно* (Звд, Кзм, Крг, Яб, Глб, Глш), *болото* (Чрч), *болото* (у багатьох н.пп.), *млаки* (Цк), *мок'равина* (Бдн), *мок'рець*' (Шдл, МК, ЯС), *мокро'вина* (Мрз), *мокро'та* (Гк), *мочар* (у багатьох н.пп.), *мо'чар* (Лшк), *мула'ки* (Крмч), *тр'асо'вина* (Крг), *тр'асови'на* (Лсв, Брж, Кл, Ссм, Шпр), *чаўко'тин'а* (Кад).

Назва *болото* "грузьке місце, з надмірно зволеним ґрунтом, часто зі стоячою водою та вологолюбною рослинністю" [СУМ I, 215], що поширена на всьому слов'янському просторі (<псл. **bolto* < іє. *bhel-* "білий" [ЕСУМ I, 227]), часто вживається і в західноподільських говірках. У с. Черче лексема побутує з наголосом на першому складі. В. М. Мокієнко наголошує, що псл. **bolto* – один із найдавніших слов'янських географічних термінів [Мокієнко 1970, 73]. Слов'янська лексика зі значенням "болото" укладалася завдяки переміщенню і термінологічному осмисленню тієї сукупності лексем, яка пов'язана з виділенням особливостей структури і утворення даного виду ґрунту [Куркіна 1969, 129].

Лексема *болото* разом з *мочар* є найуживанішою. ГТ з коренем *мок-*(*моч-*) утворюють мікрогрупу. До неї відносимо *мо'чар*, *мок'рави'на*, *мок'рець*', *мокро'вина*, *мокро'та*. Наведені номени виводяться з псл. *тоcїті*, *тоknїті*, що сягають іє. *tāk-* "мокрый, зволожувати" [ЕСУМ III, 499; Фасмер II, 640–641].

Лексема *багно*, що вживається у говірковому масиві з подвійною акцентуацією, також відома на загальнослов'янському просторі (*багно* < псл. **bagno*, *bagъno*, безпосередньо споріднене з **bagti* "бажати" (первісно "пектись, горіти", далі "терпіти спрагу") і стосувалась спочатку торф'яних боліт, придатних на паливо, або боліт рудого кольору)) [Толстой 1969, 154–159; ЕСУМ I, 109; Фасмер I, 102]. У літературній мові лексема *багно* передає поняття "болотисте місце" [СУМ I, 84] (пор. зах.-поліс. *багнисько*, *багон* 'болото' [Шульгач 1998, 218]).

Спорідненими є лексеми *млаки* та *мула'ки*, що мотивуються спільнокореневим словом *мул* < іє. **теи-* "вогий; гнилий; брудна рідина" [ЕСУМ III, 532]. Із загальною ознакою "мокрый, вологий", за спостереженням В. М. Мокієнка, пов'язані такі слов'янські терміни, як болг. *млáка* "болото, калюжа"; словен. *mláka* "калюжа", чеськ. *mlaka*, *mláka* "болотиста ділянка, драговина", п. *mlaka* "болото, драговина, вологий луг", укр. *млака* "драговина, болото" [Мокієнко 1970, 74] (пор. також схв. *mlákva* "болото, що не замерзає", *mláka* "болото, в якому б'ють джерела" [Куркіна 1969, 142]). П. Ю. Гриценко зауважує, що й у бойківських говірках серед значень лексеми *млáка* сема 'вибоїна на дорозі' займає латеральну зону стосовно ареалів вихідних значень 'підмокла лука', 'трясовина' [Гриценко 1990, 181]. У західноподільському говірковому масиві ГТ, зберігаючи вихідну семантику, зазнає узагальнення значення.

Наступні лексеми *тр'асо'вина*, *тр'асови'на*, *чаўко'тин'а*, на нашу думку, мають основи від дієслів *трясти* і *чвакати*. Як слушно зауважує Т. В. Громко, характерною особливістю лексем семантичного мікрополя "болото" є те, що значна частина з них віддієслівного походження [Громко 2000, 71]. Аналогічні словотвірні та фонетичні варіанти простежуємо майже в усіх слов'янських мовах [Толстой 1969, 176–177]. В останній лексемі ряду *чаўко'тин'а* очевидною є метатеза звуків (пор. *чвако'тиння*, *джвако'тиння* у гов. Кіровоградщини [Громко 2000, 70; Громко 1999, 203]).

Ядром семантичного ряду на позначення поняття '**велике болото**' є лексема боло¹та, що побутує у більшості н.пп. Незвичну акцентуацію продовжують декларувати інформанти с. Черче, де ця лексема звучить боло¹та. Аугментативні утворення, представлені номенами боло¹тис'ко (Лшк), боло¹тишче (Звд), визначають ознаку "збільшене від болото". Остання лексема з типовим суфіксом -ищ(е) має паралель у діалектах сербсько-хорватської мови [Толстой 1969, 149].

ГТ тра¹сови^ена (Кр, Трч Птч Крг), трасо¹вина (Ярм), трасови¹на (Хпт, Бдн), тр'асо¹вина (Цк, Кзм, Лчк, Срн, ВМ, Яб, Нгн), тр'асови^ена (Чрнв, Бс, Шшк, Пхт, СПр), тр'асови^ена (Лшк, Шмр, Щсн) демонструють ареальні відмінності у наголошуванні та заступлення [р]:[р'], що простежується і в інших ЛСГ ареалу (див. про особливості функціонування сонорних в укр. діалектах [Бевзенко 1980, 77]). У "Словнику української мови" лексема т¹расови¹на витлумачена так: "дуже грузьке болото, поросле яскраво-зеленою травою і мохом, що утворюється на місці колишньої водойми". Те саме поняття передають т¹расови¹ння, т¹расови¹ця, т¹расави¹ця [СУМ X, 305]. У південно-західних діалектах порівняно з літературною мовою спостерігається найбільше відмінностей у наголошуванні [Бевзенко 1980, 147].

Вузькодіалектна лексема багно¹виц'а (Кад), що вживається для позначення невеликого болота, має прозору твірну основу.

Лексеми, що передають сему '**невелике болото**', перебувають в антонімічних відношеннях із попередніми, однак тут не спостерігаємо протиставлення аугментатив – демінутив, як, наприклад, у подільських та степових говірках Кіровоградщини [Громко 2000, 74]. Поняття задеклароване майже тими ж номенами, які трапляються в двох попередніх рядах.

Центральна лексема мочар¹і вживається у багатьох н.пп. Семантичний ряд продовжують однокореневі народні назви мок¹ва (Влч), мочар¹і (Цк, Лчк, Пдл, Врв, Св, Кнг, СПр, Стк), мо¹чар¹і (Шшк, Трт). Наші матеріали підтверджують висновки В. М. Мокієнка, який, ґрунтуючись на прикладах з праці П. Ніцше [Nitsche 1964, 81], доводить, що похідні з коренем мок- не завжди передають значення "болото", іноді позначають більш загальне поняття – "низинне місце". Укр. мочар "багно, хистке місце, трясовина, долина, де завжди мокро"; п. moczar, moczarysko "болото, болотистий ґрунт"; чеськ. močár močál "болото"; слц. močiár "місце, постійно вкрите стоячою водою і поросле водяними рослинами"; болг. мочур "мокре, сире місце, болото", мочура тс.; схв. močvar, močvara "болото, трясовина"; словен. močvara у тому ж значенні [Мокієнко 1970, 74]. Науковець зазначає, що українські діалектні утворення відмока, маква, моква, мочевина, мокрач, мокравина, мокляк, мокрина, моклядь, мочиха, мочола, мочкола виступають як місцеві тельмографічні (болотознавчі) терміни з різним значенням (болото, калюжа, низина та ін.) [Мокієнко 1970, 74]. Відзначена семантична особливість значною мірою стосується і західноподільського діалектного ареалу.

У с. Кадиївка на позначення семантики '**невелике болото**' побутує номен ба¹го¹вин'а з модифікованою основою та іншим твірним формантом (див. багно¹виц'а у попередньому семантичному ряді). Зважаючи на тлумачення лексеми баговиння у словниках ("рід водорослів" [Грінченко I, 18]; "тонкі, густі водорості" [СУМ I, 85]),

маємо підстави твердити про метонімічне перенесення семантики. Одна із найбільш продуктивних семантичних моделей передбачає утворення назв боліт за назвою рослинності, яка на ній росте: 'болотна рослинність (ліс, кущі, трава)' → 'болото' [Куркіна 1969, 131].

Лексема *намули* (Мал, Крг, Лшк, Бдн, Км, Крм, Глд, Пхт, Пдпл, Глш, Влх, Ссм) та її акцентуаційний варіант *намули* (Чрч) мотивована коренем *мул-*, про що вже йшлося вище.

Серед репрезентантів семи '**болотяна яма**' можна виділити мікрогрупу іменникових та прикметникових номенів із коренем *болот-*: *болота* (Бдн), *болотн'ачок* (Кад), *болот'ана* (Св), *болот'ана* (Чрн), *болот'анка* (Звд, Влч, Ярм, Бс, Мхл, Глш). Для передачі цього ж поняття мовці використовують лексеми *калабан'а* (Км, СПр) (уживана у більшості н.пп. досліджуваного ареалу на позначення семи 'вибоїна, яма на дорозі' ЛСГ "яма"), *топ* (Цк, Кр, Мал, Глд, Псц, Ппл). Останній ГТ мотивований коренем дієслова *топити* (див. діал. поліс. *топ*, *топилице*, *топ'няк* [Черепанова 1983, 219–220]). Б.Д. Грінченко тлумачить спільнокореневий ГТ *топило* "місце, куди стікає весняна вода і де вона застоюється". Слово містить примітку "кубанське" [Грінченко IV, 273]. У російській літературній мові *топь* "трясина, топкое место". У західноукраїнських бойківських говірках побутує термін *тон'а* 1) проруб, ополонка; 2) глибін [Онишкевич I, 295].

Різноманітним за словотвірними та фонетичними варіантами вважаємо ряд, що передає сему '**болото з водою кольору іржі**'. У ньому функціонують лексеми з протетичними [ɛ] та [i] на початку слова: *гир'жа* (у більшості н.пп.), *гир'жа* (СПр), *ір'жа* (Лсв, Пдл, Кл, Мхл, Крм, Пхт, Трт, Яб, Глш, МК, ЯС), *ір'жави'ця* (Бдн, МКрч). У літературній мові *ір'жа* має значення "2. Плівка бурого кольору на болоті, там, де вода містить залізисті породи" [СУМ IV, 45].

Зафіксована мікрогрупа спільнокореневих лексем, у яких протетичних немає, проте продемонстровані широкі дериваційні можливості суфіксальних формантів. До неї належать такі номені: *р'жа* (Лчк, Влч, Крг, Чрнв, Лшк, Шшк, Глд, Івх), *р'жавин'а* (Крв), *р'жави'ско* (Кл), *р'жави'ця* (Кр, Вк, ВВс), *р'жавичи'на* (Км). Аналогічні утворення є досить поширеними у слов'янських мовах та діалектах: рос. діал. *ржавец* "стояче болото зі застоюною та ржавою водою"; пск. смол. *іржавец*; блр. *иржавинне* "болото, покрите ржавчиною"; п. діал. *rdzawka* "болото, топ", схв. *rdavica* "вид глини"; словен. *rjavica* "коричнева, майже червона земля" [Мокієнко 1970, 73].

Народний ГТ *сігла* 'болото з водою кольору іржі' (Кад) вузьколокального побутування у суміжних наддністрянських говірках вживається з семантикою "осіння суха трава" [Шило 2008, 237]. Т. О. Марусенко цю ж лексему фіксує з трьома значеннями: "підвищений луг", "гірський ліс", "густий ліс". Така семантика притаманна говіркам Львівщини, Гуцульщини, Бойківщини [Марусенко 1968, 249]. В "Етимологічному словнику" *сігла* – "гірський ліс; смерека; багно" – р. [сігла] "болото, трясовина", п. [sihla] "болото на лісистій горі", ч. *silha* "ліс", слц. *sihel* "молоде глицеве дерево" – очевидно, запозичення з угорської мови; уг. *szikla* "скаля" виводиться від слов'янського "скала"... [ЕСУМ V, 225]. Наведені дані засвідчують широку амплітуду коливання семантики лексеми *сігла* у слов'янському просторі: "скала" ↔ "ліс" ↔ "дерево" ↔ "луг" ↔ "трава" ↔ "болото".

Потреба детального опису ГО **'болото з водою кольору іржі'** спричинила появу низки двослівних номенів: *зас'тойане болото* (Нф), *р'жава во'да* (Срн), *че"р'воне болото* (Мрз), *че"р'вон'і з'рузе"л'і* (Мрз). Лексема *з'рузе"л'і*, ймовірно, походить від *грузь* "трясовина, густа грязюка" <*псл. *grizь* пов'язане чергуванням голосних з *gręz-* (укр. *грязь, грязнути*) [ЕСУМ I, 605]. Б.Д. Грінченко фіксує такі спільнокореневі словотворчі моделі: *грузота, грузь, грузявина* (з семантикою "драговина, трясовина") [Грінченко I, 333]. Порівняймо також західнополіське *грузявина* 'болотиста місцевість, поросла травою, де можна загрузнути' [Шульгач 1998, 220]. Отже, у західноподільських говірках лексема у складі атрибутивного словосполучення розширила семантику.

Сема **'заболочене грузьке місце'** реалізується уже проаналізованими лексемами *болото* (з найчастотнішим вживанням), *м'лака* (Пдпл), *мок'ва* (Ярм, Грш, Нгн, Мрз), *мок'рець* (Нвс), *мокр'ота* (Мцв), *мочар* (Глб, Стк), *тра'сови'на* (у багатьох н.пп.), *трасо'вина* (Пгч, Влч, Хпт, Пдл, Врв, Злч, Біл, Зст), *трасо'вин'а* (Св), *тр'асови'на* (Глш, СПр), *тр'асо'вина* (у багатьох н.пп.), *тр'асови'на* (у багатьох н.пп.). Ряд продовжують апелювати, що не вживаються для найменування інших реалій: *баг'на'ка* (Срн), *драгови'на* (Щсн), *мо'чари'на* (ВМ), *тван'* (Куч), *чвако'тин':а* (Дмш). Лексема *тван'* із зазначеною семантикою поширена у Східному та Центральному Поліссі. ГТ *твань* відомий в білоруській літературній мові та діалектах, поширений в українських діалектах (пор. *твань* "в'язкий густий бруд в ріці, болоті" з локалізацією побутування у колишній Катеринославській губернії [Грінченко IV, 250]) та російських говорах. М. І. Толстой аргументовано доводить, що поділяє точку зору багатьох вчених, які вважають східнослов'янське *твань* балтійським запозиченням [Толстой 1969, 166–167].

Лексема *драговина* у спеціальній науковій літературі зафіксована як "дуже переволожені ділянки боліт і болотних масивів" [ГЕУ I, 369]. ГТ *драгови'на* – утворення від *драгва* "трясовина, болото" <псл. *dregati* "дрижати, трястися"; назви пов'язані з тим, що болотистий ґрунт і холодець можуть дрижати [ЕСУМ II, 119]. Т. О. Марусенко відзначає для укр. *драгові'на* (*драгові'на*) також значення "мокра низина" (с. Кустівці, Вінницька обл.), "заглибина, з якої тече вода" (с. Карашин, Черкаська обл.) і "глибоке провалля" (с. Лосятин, Тернопільська обл.) [Марусенко 1968, 226].

Семантику **'мокре місце між двома узгір'ями'** відображають назви *балок* (Глд), *мок'ва* (Ярм, Мхл, Крмч, Км, Пхт, Грш), *мокр'овина* (Кр, Брж), *мокр'ота* (Крв), *мо'чари'ско* (Трт), *моча'р'і* (у більшості н.пп.), *мочар'і* (Чрч, Пдл, Врв, Св, Пхт, СПр), *мо'чар'і* (Глш). Лексема *балок*, споріднена з *балка* 'яр, порослий лісом', зберігає тут семантику низинного рельєфу й ілюструє непоодинокі випадки хитання між чоловічим та жіночим родом у говірковому мовленні [Бевзенко 1980, 91–92]. Водночас такий перехід у даному разі виконує смислорозрізнавальну роль. Семантика інших лексем прозора й проаналізована у складі інших семантичних рядів.

Сема **'заболочене пасовисько'** поєднує семантику низинної території, зокрема поняття 'луг для випасання худоби' та заболоченої території, тобто 'болото (в широкому розумінні)'. Кореляція лексем у свідомості мовців залежить якраз від того, головному чи залежному слову в наведеному словосполученні надають перевагу при визначенні номінації.

Як засвідчує аналіз зафіксованого матеріалу, центральною є лексема *па¹совис'ко*. Чимало похідних дериватів і фонетичних варіантів із коренем від дієслова *пасти* складають окрему мікрогрупу назв: *в¹пас* (Смт), *па¹совиско* (Кр, Крг, Лшк, Км, Шмр, Івх, Грш, ЯС, МК, Бл), *па¹совиско* (Чрч, Вк), *па¹совиско* (Шшк, Крм, Сем, Мрз), *па¹со¹вишиче* (Крк), *па¹совис'ко* (Кзм, Влч, Брж, Чрнв, Бдн, Пдл, Крм, Трт, Глш), *па¹ст'ї¹ник* (Бс). Вузьколокальне вживання лексеми *па¹ст'ї¹ник*, вважаємо, можна пояснити впливом зах.пол. *па¹сту¹ник* [Аркушин П, 31] (*па¹ст¹овник*, *па¹ст'ї¹вник* "луг випасний" у Чернігівсько-Сумському Поліссі [Черепанова 1983, 180]).

Лексеми *мо¹чар*, *ру¹дка* з семантикою 'заболочене пасовисько' переважно побутують у Городоцькому, Чемеровецькому, Дунаєвецькому р-нах. Номен *ру¹тка* вживається в окремих н.п. Волочиського р-ну. Обидві останні назви – похідні від *ру¹да* "гірська порода, що містить метали; іржаве багно; болотистий луг, болотистий берег" від псл. *ruda*, пов'язане з *rudъ* "червоний, рудий" [ЕСУМ V, 134]. За матеріалами Т.О. Марусенко, *ру¹да* "заболочена низина", "ржаве болото на березі"; *ру¹дка* "мокра заболочена низина", "ржаве болото"; *ру¹тка* "вибоїна, заповнена водою" [Марусенко 1968, 248].

Найуживанішими лексемами з семантикою 'заболочена ділянка в лісі' є лексеми *бо¹лото* (у 24 н.п.) та *мо¹чар* (у 23 н.п.). З таким же значенням вживаються *ба¹гно¹вишиче* (Клч), *ба¹го¹вина* (Схд); *гр'аз'* (Шдл), *гр'аз'ука* (Крм); *мо¹чарина* (ВМ), *мо¹чар'ї* (Кр); *сі¹но¹кос* (Вшн); *со¹гра* (Кад).

Особливий інтерес викликає остання лексема. Так, за свідченням Л.В. Куркіної, *со¹гра* фіксується в архангельських, пермських, сибірських та інших говорах з семантикою "болотиста рівнина" [Куркіна 1969, 130]. У діалектах Середнього Уралу *со¹хра* "кедрівник", *со¹гра* "сінокіс", "підвищене місце серед болота, в заболоченому лісі"... [Мурзаєв 1984, 511–512]. Непроясненими для нас видаються такі дистантні паралелі у досліджуваних говірках. Не до кінця з'ясованою залишається етимологія лексеми. Вчені висловлюють гіпотезу на користь фіно-угорського походження народного ГТ [Фасмер IV, 706; Мурзаєв 1984, 511].

Отже, в межах ЛСГ "болото" спостерігаються тісні внутрішні зв'язки. Народні тельмографічні назви західноподільського діалектного ареалу зберігають архаїчні риси, відомі не тільки українським діалектам, а й більшості слов'янських мов (зокрема, на рівні лексики та фонетики), що підтверджує їхню давність і стійкість. Водночас зауважуємо на специфічних говіркових рисах: наявність мікроареалів з нетиповою акцентуацією лексем, коливання семантики на міжговірковому рівні та всередині лексико-семантичних груп народної географічної терміносистеми. Деякі вузькоговіркові лексеми із затемненою семантикою мають неяснені міжмовні паралелі, що виникають на значній відстані один від одного і спричинені, ймовірно, позалінгвальними чинниками.

Проаналізовані семи реалізуються переважно лексикою, що належить до праслов'янського фонду. Незначним є відсоток неслов'янських запозичень. Переважає однослівна іменникова, рідше – прикметникова номінація. Похідні утворення часто мотивовані основами дієслів і мають типові для слов'янського простору твірні форманти. Двослівні найменування представлені лише атрибутивними словосполученнями.

Матеріали статті є складовою дослідження народної географічної термінології регіону та будуть використані при укладанні словника.

В статье рассматриваются семантические ряды номенов для обозначения понятия "болото", задекларированные в речи жителей 8 районов Хмельницкой области и 1 района Тернопольской области, которые представляют западноподольскую группу говоров. Выделены особенности употребления и образования наименований. Определены самые распространенные способы номинации, отслезена этимология народных болотоведческих терминов.

Ключевые слова: сема, семантический ряд, номен, географический термин, лексема, колебание семантики, словообразовательная основа, словообразовательный формант, западноподольская группа говоров.

The article presents semantical lines of nomens to cogitate the notion "swamp" used by the speakers of 8 districts of Khmelnytsky region and 1 of the Ternopil region (Western Podilya dialectal speech). The particularities of usage and derivation of names are determined. The most used forms of nomination are distinguished, etymology of folk swamp denoting terms is traced.

Key words: sema, semantical line, geographical term, lexeme, semantic variety, word-building stem, word-building form, Western Podilya dialectal speech.

Література:

1. *Аркушин Г. Л.* Словник західнополіських говірок: [в 2 т.]. – Т. 1. А-Н. – Луцьк: Ред.-вид. відд. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – XXIV + 354 с.; Т. 2 О-Я. – Луцьк: Ред.-вид. відд. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 458 с.
2. *Бевзенко С. П.* Українська діалектологія / Степан Пилипович Бевзенко. – К.: Вища школа, 1980. – 246 с.
3. *ГЕУ: Географічна енциклопедія України: У 3-х т. / За ред. О. Маринина.* – К.: УРЕ, 1989–1993. – Т. 1–3.
4. *Григорян Э. А.* Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков / Э. А. Григорян. – Ереван, 1975. – 260 с.
5. *Гриценко П. Ю.* Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко; АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред. І. Г. Матвіяк – К.: Наук. думка, 1990. – 272 с.
6. *Гриценко П. Ю.* Моделювання системи діалектної лексики / П. Ю. Гриценко. – К.: Наук. думка, 1984. – 227 с.
7. *Грінченко: Словарь української мови: в 4 т. / за ред. Б. Д. Грінченка.* – К., 1958.
8. *Громко Т. В.* Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Т. В. Громко; відп. ред. В. В. Лучик – Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2000. – 172 с.
9. *Громко Т. В.* Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К.–Кіровоград: РВЦ КДПУ, 1999. – 224 с.
10. *Данилюк О. К.* Народна географічна термінологія Волині: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук спец. 10.02.01. "Українська мова" / Оксана Клімівна Данилюк; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2000. – 18 с.
11. *Данилюк О. К.* Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк; НАН України, Інститут української мови. – Луцьк: Надстир'я, 1997. – 108 с.
12. *Дзензелівський Й. О.* Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу / Й. О. Дзензелівський // *Opomastica.* – Krakow, 1972. – Т. XVII. – С. 109–150.
13. *ЕСУМ: Етимологічний словник української мови: в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука.* – Т. 1–5. – К.: Наук. думка, 1982–2006.
14. *Куркина Л. В.* Названия болот в славянских языках / Л. В. Куркина // *Этимология*, 1967. – М., 1969. – С. 129–144.
15. *Малько Р. Н.* Географическая терминология чешского и словацкого языков (на общеславянском фоне) / Раиса Николаевна Малько [ред. Р. В. Кравчук]. – Минск.: Наука и техника, 1974. – 143 с.
16. *Марусенко Т. А.* Матеріали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов) / Т. А. Марусенко // *Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика).* – М.: Наука, 1968. – С. 206–255.

17. Мокиєнко В. М. Семантические модели славянской тельмографической терминологии / В.М. Мокиєнко // Словарь народных географических терминов / Э. М. Мурзаев – М.: Мысль, 1984. – 653 с.
18. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. 1–2.
19. Рудницький Я. Географічні назви Бойківщини (2-ге вид.) / Я. Рудницький. – Вінніпег, 1962. – 246 с.
20. Сіденко Н. П. Географічна апеллятивна лексика східноstepових говірок Центральної Донеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук спец. 10.02.01 "Українська мова" / Сіденко Надія Петрівна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 22 с.: табл., карти.
21. СУМ: Словник української мови: в 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
22. Толстой Н. И. Славянская географическая терминология. Семасиологические этюды / Н.И. Толстой. – М.: Наука, 1969. – 262 с.
23. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. – М.: Изд. "Прогресс", 1964–1973.
24. Черепанова Е. А. Географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья (опыт семантической классификации) / Е.А. Черепанова // Полесский этнолингвистический сборник : Материалы и исследования / [под ред. Н.И. Толстого] – М. : Наука, 1983. – С. 173–189.
25. Черепанова Е.А. Народная географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья: Словарь / Е. А. Черепанова. – Сумы, 1984. – 274 с.
26. Чучка П. П. История становления украинской географической номенклатуры: автореф. дисс. на соиск. ученой степени канд. филол. наук спец. 10.02.02. Языки народов СССР (укр. язык) / Павел Павлович Чучка – К., 1981 – 24 с.
27. Шило Г. Ф. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Львів: Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія "Діалектологічна скриня"). – 288 с.
28. Шульгач В. П. Словник географічних термінів Західного Полісся / В.П. Шульгач // Ономастика України та етногенез східних слов'ян. – К., 1998. – С. 215–226.
29. Яшкін І. Я. Беларускія географічныя назвы: Тапаграфія. Гідралогія / І. Я. Яшкін. – Мінск: Навука і техника, 1971. – 256 с.
30. Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculczyny / S. Hrabec // Prace Onomastyczne. – Krakow, 1950. – № 2.
31. Nitsche P. Die Geographische Terminologie des Polnischen / P. Nitsche. – Köln – Graz, 1964. – 339 s.
32. Schütz J. Die geographische terminologie des Serbokroatischen / J. Schutz. – Berlin: Akademie – Verlag, 1957. – 113 s.

Умовні скорочення назв населених пунктів:

Вк – с. Вікно, Крг – с. Крогулець, Км – с. Куманів, Лчк – с. Личківці, Схд – с. Суходіл, Яб – с. Яблунів Гусятинського р-ну Тернопільської обл.; МКрч – с. Майдан Карачівецький, МОлк – с. Майдан Олександрівський Вільковецького р-ну; Влч – м. Волочиськ, Клн – с. Клинини, Пхт – с. Пахутинці, Срн – с. Сарнів, Шмр – с. Шмирки, Щсн – с. Щаснівка Волочиського р-ну; Бс – с. Басівка, Ббн – с. Бубнівка, Врв – с. Варівці, Зв – с. Завадинці, Кл – с. Клинове, Крм – с. Кременна, Кзм – с. Кузьмин, Лсв – с. Лісоводи, Лсг – с. Лісогірка, Нвс – с. Новосілка, Стн – с. Сатанівка, СП – с. Стара Пісочна, СПр – с. Старе Поріччя, Трч – с. Турчинці, Хпт – с. Хоптинці, Чрнв – с. Чорниводи, Шшк – с. Шишківці Городоцького р-ну; Бл – с. Балин, Зст – с. Заставля, Кр – с. Кривчик, Лшк – с. Лошківці, Мк – с. Маків, МК – с. Мала Кужелівка, Мал – с. Маліївці, Мцв – с. Міцівці, Мрз – с. Морозів, Рхн – с. Рахнівка, ЯС – с. Ярова Слобідка Дунаєвського р-ну; Грш – с. Грушка, Дрв – с. Дерев'яне, Дмш – с. Демшин, Ктгр – с. Китайгород, Кз – с. Кізя, Кнг – с. Княгинин, Крш – с. Крушанівка, Нф – с. Нефедівці, Нгн – с. Нігин, Орн – с. Оринин, Пдпл – с. Підпилип'я, Пдл – с. Подоляни Кам'янець-Подільського р-ну; Глб – с. Глибочок, Крж – с. Куражин, Плп – с. Пилипківці Новоушицького р-ну; Брж – с. Бережанка, Біл – с. Біла, Бдн – с. Боднарівка, Вшн – с. Вишнівчик, Ввс – с. Вівся, Влх – с. Вільхівці, Гк – с. Гуків, Івх – с. Івахнівці, Злч – с. Залуччя, Крмч – с. Кормильче, Крк – с. Криків, Птч – с. П'ятничани, Св – с. Свіршківці, ССм – с. Слобідка-Смотрицька, Чрч – с. Черче, Чрн – с. Чорна, Цк – с. Цикова, Шдл – с. Шидлівці Чемеровецького р-ну; ВМ – Вербка Мурована, Глш – с. Глушківці, Кад – с. Кадиївка, Прд – с. Правдівка, Прс – с. Проскурівка, Стк – с. Сутківці, Шар – с. Шарівка, Кад – с. Кадиївка, Прд – с. Правдівка, Прс – с. Проскурівка, Ярм – м. Ярмолинці Ярмолинського р-ну Хмельницької обл.